למכותבי אמונת עתך

==========

הלכות שמיטה ויובל

הרמב"ם הוא הראשון שכתב קובץ הלכות מרוכז ומסודר על השמיטה. מה שנראה היום - בו השוק רווי בספרי שמיטה - היה אז מעשה חדשני ומהפכני. בהיותו בגולה, תחת שלטון מוסלמי של מאות שנים, מעלה הרמב"ם על הכתב את הלכות שמיטה ויובל, כאילו או-טו-טו ישובו צאצאי שבטי הגולים ויציפו את הארץ.

בהתבוננות מעמיקה הלכות שמיטה ויובל אינם רק סיכום הדיונים התלמודיים והכרעתם, אלא הם תשתית מכוננת כדי שהעם היושב בגולה יציב יעד וחזון ממשי למול עיניו. יש תקווה. הראייה בעלת החזון של הרמב"ם באה להכריע, להתוות דרך. גדולה היא הכרעתו בעניין ספירת שנות השמיטה, וכך, בניגוד לחשבון שהגיע אליו, הוא פוסק:

" וּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה יְדוּעָה הִיא וּמְפֻרְסֶמֶת אֵצֶל הַגְּאוֹנִים וְאַנְשֵׁי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל... וְעַל זֶה אָנוּ סוֹמְכִין, וּכְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ מוֹרִין לְעִנְיַן מַעַשְׂרוֹת וּשְׁבִיעִית וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים; שֶׁהַקַּבָּלָה וְהַמַּעֲשֶׂה - עַמּוּדִים גְּדוֹלִים בַּהוֹרָאָה, וּבָהֶם רָאוּי לְהִתָּלוֹת" (שמיטה ויובל י,1).

מתוך מגמה יישומית זו "מכון התורה והארץ" פועל.

ספר זרעים

830 ספר זרעים • הלכות תרומות • פרק א

מעשר ג,ט). נמר מלאכה בכל היבול נקרא גם מירוח או ויזון.

• הקבועות למעשר היא הזמן שאסור לאכול מן היבול אפילו אכילת עראי לפני שהפריש ממנו תרומות ומעשרות. יבול המיועד לשיווק נקבע למעשר מיד עם נמר מלאכתו (מעשר ג,א), יבול המיועד לשימוש ביתי נקבע למעשר על ידי פעולות או אירועים מסוימים המציינים את היותו מוכן לאכילה קבועה (לפירוש ראה מעשר ג,ג; רשם פירקים ד-ה).

קצירה | עימור | דישה | זרייה | מירוח

דין הפירות בסרקיע שקנה גוי

יא, מִרְחָן – החליק את פני גרגרת היבול, וסילק את התבן מתוכה (ראה שרה"מ). מעשרות א,ג; מעשר ג,יט). **פְּטוּרִין מִכְּלוּם** - אינם חייבים בתרומות ובמעשרות. **וְהֲרֵי הוּא שֶׁלּוֹ** – מעשר ראשון מותר באכילה אף לישראל (מעשר א,ב), אבל תרומת מעשר, שמותר רק לכהנים לאכול אותה, צריך לכבד אותה לכהן (לחן (א,ג,יא), **אֲנִי בָּאתִי מִכֹּחַ אִישׁ וּכוּ'** – מפני שכמענת המעשרות היו הפירות ברשות הגוי.

יא, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר... כִּי תָקִחוּ וּכוּ' – ומוכאן שרק אם הוטבל ברשות היהודי, זכאי הכהן בחלק תרומת מעשר שבו בחינם, ומה שנלקח מן הגוי, אין הכהן רשאי לדרוש לקבל אותו בחינם. **עָבַל** – "יכול אוכל שהוא חייב להפריש ממנו תרומה ומעשרות, קודם שיפריש ממנו נקרא טבל, ואסור לאכול ממנו" (מאכלות אסורות י,יט).

יב, עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ וּכוּ' – שבשעת חיובם דווי ברשות ישראל, ונתחייבו בכל המתנות. **לְפִי חֶשְׁבּוֹן** – שלפחות שליש מן היבול גדל ברשות הגוי, שהוא "כחו אינו שאין אתם יכולים לישול ממנו כלום" (לעיל יא,ג), חלק ראוי לכבוד אותו. אבל מה שגדל ברשותו, חייב לתת אותו לכהן או ללוי חינם.

יא, פֵּרוֹת הַגּוֹי שֶׁגָּדְלוּ בְּקַרְקַע שֶׁקָּנָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל: אִם נִגְמְרָה מְלַאכְתָּן בְּיַד הַגּוֹי, וּמִרְחָן הַגּוֹי – פְּטוּרִין מִכְּלוּם, שֶׁנֶּאֱמַר: "דָּגָךְ" (דברים יח,ד), וְלֹא דְּגוּן הַגּוֹי; וְאִם לָקְחָן יִשְׂרָאֵל אַחַר שֶׁנִּתְלַשְּׁוּ קֹדֶם שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּן, וּגְמָרָן יִשְׂרָאֵל – חַיָּבִין בְּכָל מִן הַתּוֹרָה, וּמְפֻרָּשִׁים תְּרוּמָה גְּדוֹלָה וְנוֹתְנָה לְכֹהֵן. וּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמוֹכְרָה לְכֹהֵן, וּמַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן נֶהֱרָא הוּא שֶׁלּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהוּא אוֹמֵר לַלֵּוִי בְּמַעֲשֵׂר וְלַכֹּהֵן בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: 'אֲנִי בָּאתִי מִכֹּחַ אִישׁ שֶׁאֵין אַתֶּם יְכוֹלִין לְטֹל מִמֶּנּוּ כְּלוּם'.

יא, וּמִנַּיִן קָה לֹא יִתֵּן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר לְכֹהֵן כְּתְרוּמָה גְּדוֹלָה? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בִּתְרוּמַת מַעֲשֵׂר: "כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַמַּעֲשֵׂר" (במדבר יח,כו) – טָבֵל שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ מִיִּשְׂרָאֵל אַתָּה מַפְרִישׁ מִמֶּנּוּ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וְנוֹתְנָהּ לְכֹהֵן, אֲבָל שֶׁבֵּל שֶׁאַתָּה לוֹקֵחַ מִן הַגּוֹי אֵין אַתָּה נוֹתֵן לְכֹהֵן תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר שֶׁתַּפְרִישׁ מִמֶּנּוּ; אֶלָּא מוֹכְרָהּ לְכֹהֵן וְלוֹקֵחַ דָּמֶיהָ.

יב, מִכָּר הַגּוֹי הַפֵּרוֹת שֶׁלּוֹ לְיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע: אִם עַד שֶׁלֹּא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֵׂרוֹת, וְנִגְמְרוּ בְּיַד יִשְׂרָאֵל – חַיָּבִין בְּכֹל, וְנוֹתֵן הַתְּרוּמוֹת וְהַמַּעֲשֵׂרוֹת לַבְּעָלִים; וְאִם קִיְּמָן אַחַר שֶׁבָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעֲשֵׂרוֹת – מְפָרִישׁ תְּרוּמַת מַעֲשֵׂר וּמְעַשֵּׂר, וְנוֹתֵן מִכֹּהֵן לַבְּעָלִים לְפִי חֶשְׁבּוֹן.

יב, כֵּיצַד? לָקַח תְּבוּאָה זְרוּעָה מִן הַגּוֹי אַחַר שֶׁהִבִּיאָה שְׁלִישׁ, וְנִגְמְרָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל – מְפָרִישׁ תְּרוּמוֹת וּמַעֲשֵׂרוֹת

ספר זרעים בתוך משנה תורה של הרמב"ם הוא הספר החותם את המחצית הראשונה של משנה תורה העוסקת ביחיד, וממנה מתחיל החצי השני העוסק באומה. כך הם הלכות שמיטה - ההלכות האחרונות בספר זרעים - שאמנם מופנות ליחיד, אבל תוקפם מן התורה תלוי בכלל ישראל; והיובל הוא מצווה המוטלת על הכלל. זכינו בדורנו, לראות את המעבר הזה מפתרונות יחידים לפתרונות לאומיים לשמיטה לפי שעה, ובעזר ה' עוד נגיע ליובל.

הרמב"ם מתחילה התכוון לכתוב ספר המתחיל כתורה מן היסודות, מן החזון שנגזר ממנו המעשה להקים את בניינה המפואר של התורה. לכן אינו עוסק רק במה שעושים כאן ועכשיו אלא גם במה שצריך לשאוף אליו. ל כן, ספר "משנה תורה" אינו פותח בספר זרעים, אלא ספר זרעים הוא שיאה של המחצית הראשונה של ספר "משנה תורה", העוסקת ביחיד, המובילה אל המחצית השנייה, העוסקת בחזון הלאומי, המקדש והמשפט. כך כל אחד, והכל יחד, יכולים לבנות את העולם היהודי שחלקו הגדול חרב. היהודי מיועד לשוב אל ארץ אבותיו ולחדש בה את עבודת האדמה, כשכל מאמציו לפרנסתו יונקים מן התורה ומדברי ה', **כדי שלא יהיה עם הארץ עם ארץ ממש**, שמי שנקראים במקרא עם הארץ, כלומר תושבי הארץ, לא יהיו עמי ארצות, כמשמעותו בלשון חכמים, חסרי דעה ובינה והשכל.

על מאמץ הביאור וייחודו

משנתו של הרמב"ם - תשתית יסודית היא. ולשם כך נחלצו "מכון התורה והארץ" ליוזמת "מפעל משנה תורה" והשתתפו בביאור ספר זרעים, שנחל הצלחה כבירה בין שורות לומדים רבות. הרב דוד אייגנר והרב אהוד אחיטוב, יחד עם הרב עמנואל מזרחי, והעורך הראשי הרב יוחאי מקבילי הביאו את בשורת הספר לקהל רחב של לומדים.

הספר נועד לכול, "גדול וקטן, איש ואשה, בעל לב רחב [הבנה מעמיקה] ובעל לב קצר [הבנה שטחית]", ומאז פרסומו שימש אבן יסוד לחכמים ללומדים ולחוקרים, ונכתבו עליו פרשנויות רבות מספור. אלא שבאופן פרדוקסלי ככל שנכתבו עליו פרשנויות, כך הפך נחלתם של תלמידי חכמים בלבד, היפך כוונת מחברו.

הביאור - שהוא יוזמת הליבה - נאמן גם לרמב"ם עצמו. הביאור עשיר, הוא איננו רק ביאור למילים קשות, אלא ביאור עניין, מתוך ספריו השונים של הרמב"ם, בלשון קצרה ובהירה, אך כזו שמאפשרת לתלמידי חכמים לדלות פנינים של הרמב"ם המשלימים את אמירתו מ"מורה הנבוכים" או מ"פירוש המשנה" או מאגרותיו ותשובותיו. כל מקורות הביאור צוינו. באופן זה הלומד רואה תמונה שלמה על תפיסתו של הרמב"ם, והדבר נכון שבעתיים במקומות בהם מובא רעיון החיוני שהרמב"ם ראה כחשוב יותר מן ההלכה: "כי חשוב אצלי להסביר יסוד מהיסודות יותר מכל דבר אחר שאני מלמד" (סוף פירוש המשנה למסכת ברכות).

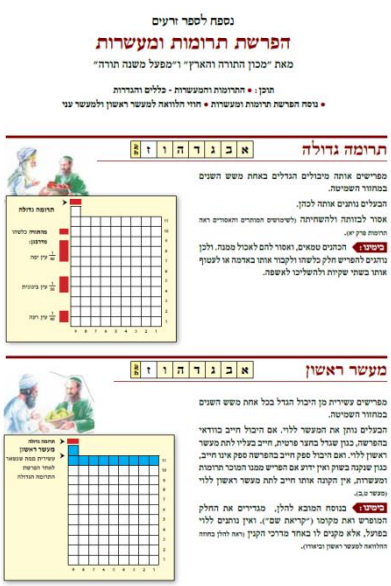

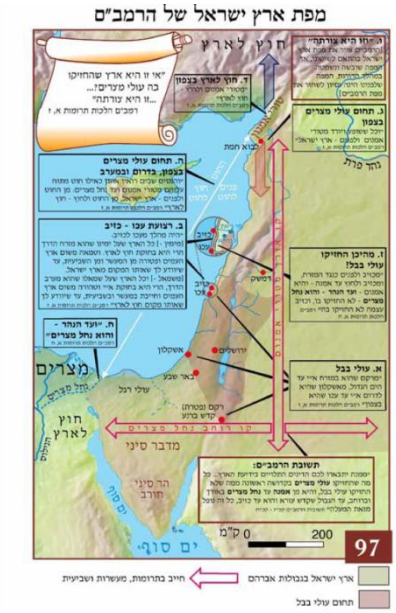

הביאור עשיר בכותרות, המספקות ללומד בהצצה בלבד תמונה רחבה, ומעוררות להבין את מאזן החשיבות של המצוות בתורה. הביאור עשיר בתמונות, בזיהוי הריאליה של הצומח והחי, שהרמב"ם עצמו החשיב ביותר. בסוף כל ספר צורפו נספחים מעשיים, כגון "חוזה השכרת דירה" הנספח להלכות שכירות, עליית הרמב"ם להר הבית וכדומה. בספר זרעים צורפו נספח תמונות צבעוניות לצומח, נספח חנטה וביעור, נספח הפרשת תרומות ומעשרות, ונספח גבולות הארץ שנעשה יחד עם "מכון המקדש". כך החיבור הנדרש בין המתואר ברמב"ם לבין זמננו זה, נעשה ריאלי, ממשי, כפי שלא נעשה מעולם. האופי החדש והנאמן למקור, שבו עוצבה הנגשת הרמב"ם, תורם תרומה מכריעה לכך שהלומ ד מצליח לראות את התמונה השלמה והמדויקת כפי שהרמב"ם רצה.

הלאה

עם השלמתו של הביאור על כל משנה תורה, "מכון התורה והארץ" יחד עם "מפעל משנה תורה" שוקדים כעת על השלמה ללומדי ספר זרעים: הצגת מחלוקות עקרוניות בהלכה, והפסיקה הנוהגת כיום. הלכות שמיטה ויובל המצורפות כאן הם פרי ביכורים של מאמץ זה.